

Szocialista közízlés — szocialista tudat*

Szabolcsi Miklós

I.

A szocialista közízlés kérdése néhány év óta kezdi foglalkoztatni a magyar közvéleményt, az utóbbi években megszaporoztak az erről szóló cikkek, tanulmányok, felmérések.

Érthető ez a fellángolt érdeklődés. Művelődéspolitikánkról szólva ugyanis joggal nevezzük az elmúlt időszakot az extenzív fejlesztés szakaszának. A művelődés hordozóinak számszerű gyarapodásával pedig a kultúra szerkezete bonyolultabbá vált; s eddig lappangó kérdések, áramlatok, szintek problémái is előtérbe kerültek; a hogyan tovább? kérdése is nehezebbé vált.

Másrészről: az elmúlt évek nemzetközi és nemzetközi munkásmozgalmi eseményei — s a hazai fejlődés, elsősorban a gazdasági reform hatására fel lépett új jelenségek —, még tágabban hazánk belépése a közepesen fejlett ipari országok közé, megindulása a tudományos-technikai forradalom útján — fontosabbá tette általában a szocialista tudat kérdését: korszerű értelmezését követelve meg. Általában is megnőtt az érdeklődés, az igény a társadalmi valóság, a tények, folyamatok tudományos vizsgálata, felmérése iránt, párhuzamosan azzal is, hogy helyzetünket a maga valóságában óhajtjuk látni, illúziók, hamis látszatok nélkül, ellentmondásaival s az ebből fakadó teendővel.

1965 óta tehát cikkek, viták, sorozatok foglalkoznak a mai magyarországi ízlés alakulásával is. A vitát a Kulturális Elméleti Munkaközösség „Az irodalom és a művészetek hivatása társadalmunkban” címmel készült állásfoglalása indította meg. Az ezután következő munkák közül a teljesség minden igénye nélkül hadd utaljak csak az Alföld két népművelési vitájára, különösen az 1967/68. évre, amely csaknem kizárólag az ízlés kérdésével foglalkozott, — a Valóság 1967-es ízlés-vitájára (A két vitasorozatban kísérlet történt az ízlés, a közízlés kérdéseinek elvi megfogalmazására is, Szántó Miklós és Bimbó Mihály cikkeiben). Ezen túlmenően: néhány újabb átfogó szociológiai műben alapos vizsgálatokra támaszkodóan nemcsak empirikus anyag, hanem sok figyelemreméltó általános következtetés is található: *Ferge Zsuzsa*, *H. Sas Judit* és a szempontunkból főleg *Losonczi Ágnes* értékes könyveire célunk. Hadd tegyem hozzá *Gondos Ernő* érdekes kísérleteit, *Miklós Pálnak* a problémákat kielegő tanulmányait, végül a lezajlott Népművelési Konferenciára készült anyag-

* Szabolcsi Miklós és Pándi Pál előadása november 19-én, az MTA 1970. évi tudományos ülészakán, a Szocialista tudat — szocialista közízlés c. vitaülésen hangzott el.

kat.* Mindnyájuk munkásságának sokat köszönhet az itt következő próbálkozás, — amely inkább problémákat vet fel, mintsem a véglegesség igényével válaszol.

2.

Kérdésekkel kezdem. Elsőnek avval: *mi az ízlés?*

Pszichológiai oldalról tekintve: értékelő, válogató apparátus, készség, képesség, amely a beérkező (művészettől, környezettől stb. származó) élményeket, benyomásokat megszüri, értékeli, általában egymáshoz viszonyítja, elveti vagy befogadni segíti. Szociológiai oldalról megfogalmazva: a befogadás egy mozzanata, a művek recepciójának előfeltétele. Ha pedig esztétikai terminusokkal akarom megragadni, akkor azt mondhatnám, hogy az ízlés a műalkotást „bensővé tevő” képesség egy mozzanata, igény bizonyos művek „bensővé tételére”, más művek elvetésére. Ilyen szempontból tehát a lukácsi terminológiával élve: a műalkotás „után”-jához tartozik. (Mindebből következik, hogy nem értek egészen egyet az Esztétikai Lexikon meghatározásával, amely az ízlést „egy egyén vagy réteg esztétikai ideáljai rendszereként” határozza meg, ez a rendszer csupán egyik összetevője, még pontosabban: egyik előzménye, feltétele az „ízlés”-nek). Bonyolult, pszichológiai, szociológiai, esztétikai oldalról különféleképpen definiálható fogalomról van tehát szó, bármely értelmezést fogadjuk is el, nemcsak állapotot, mozdulatlan rendszert jelöl, hanem működő, dinamikus apparátust.

S mit nevezünk „közízlésnek”? Erről is több vita folyt már, többféle vélemény alakult ki. Mindenesetre több egyén ízlésének átlaga — s ezért szólhatunk csoport, réteg, osztály, nemzet ízléséről —, pontosabban e csoportok ízlésének átlagirányáról. Az is világos, hogy minél nagyobb csoportról van szó, az ízlésirányt annál kevésbé pontosan lehet meghatározni, egy nemzet, egy társadalom közízléséről csak mint ellentétek rendszeréről, erősen rétegzett struktúráról szólhatunk. A közízlés tehát már nem elsősorban lélektani, hanem szociológiai fogalom, szociológiai eszközökkel vizsgálható.

A fentiekből természetesen következik, hogy sem az egyéni, sem a közízlés nem állandó — történetileg változik, állandóan alakul —, fejlődik vagy visszafejlődik. Történetileg, társadalmilag, földrajzilag, nemzetileg meghatározott mozgó szerkezet. Nem beszélhetünk tehát általában ízlésről, közízlésről, sőt, mint látni fogjuk, nehezen szólhatunk általában szocialista közízlésről is — csak az 1970-es évek szocialista Magyarországnak közízléséről, ill. az azt alkotó ízléstípusokról.

3.

Melyek az ízlésnek, ennek a dinamikus, válogató, szűrő szerkezetnek összetevői, eredői? Hogyan alakul, formálódik? Erre vonatkozóan kevés vizsgálatot ismerünk, s ezért inkább a mindennapi tapasztalatot összegezve mondhatjuk el, hogy eredői: *a)* bizonyos fiziológiai adottságok; *b)* a család, a neveltetés,

* Természetesen nagy külföldi irodalma is van az ízlés kérdésének, mind szociológiai, mind irodalom- és művészetelméleti, mind kultúrfilozófiai oldalról. *Levin L. Schükling* és *Hauser Arnold* áttörése óta sokszor vetette fel a polgári és a marxista irodalom és művészet tudomány az ízlés kérdéseit. — A szocialista közízlésre vonatkozóan kevesebb az irodalom. Témám részére a leginkább gondolatébresztő *Richard Hoggart* kitűnő könyve (*The Uses of Literacy*) volt.

az iskola; c) az illető közösség, nép művészeti hagyománya, öröksége, felhalmozott eszközkészlete; d) ezt az alapdiszpozíciót formálják az utóbb szerzett benyomások, élmények, és pedig mind a spontánul, vagy látszólag spontánul szerzett élmények (pl. a környezet esztétikai minősége), mind a tudatosan elsajátított, tanult művészi minőségek, az esztétikai ideálok, valamint nem esztétikai, hanem világnézeti követelményrendszer által értelmezett, rendszerezett benyomások. (Ezen a téren nagy s egyre növekvő szerepet játszanak a tömegkommunikációs eszközök); e) formálja, alakítja az ízlést a társadalmi környezet, a presztízs-tényezők, a „hatalmon levők” véleménye, a kultúrát közvetítő „mikromilió”; f) jelentős szerepet játszik az ízlés formálásában a mindenkori divat); amely egyrészt a művészi-környezetformáló stb. tárgyak sokaságából egynéhányat kiemel, reflektorfénybe állít és így befolyásolja a választást —, másrészt a „presztízs” tényezőnél fogva hat; g) végül: az újabb (köztük az említett magyar) szociológiai vizsgálatok meggyőzően mutattak rá arra, hogy az ízlést erősen befolyásolja az egyének a munkamegosztásban elfoglalt helye, anyagi színvonala, életkörülményei, lakáshelyzete.

A fentiekből az is következik, hogy (amint azt Bimbó Mihály fejtette ki említett cikkében) az ízlés inkább az ún. köznapi tudat szférájába tartozik és kevésbé a teoretikus tudat körébe — úgy is megfogalmazhatnám, hogy a tudatos, s ezen belül az ideológiai—világnézeti tényező csupán egyik összetevője az ízlés alakulásának —, csak ritkán érvényesül közvetlenül, legtöbbször közvetve, bonyolult áttételek útján (s ez áttételek között nagy fontosságú éppen az életmód, társadalmi környezet, lakás).

Keletkezésében, felépítésében — tehát diakrónikusan szemlélve is erősen bonyolult, sokszor ellentétes elemekből álló szerkezet az ízlés, de szinkronikusan tekintve sem egységes —, azaz nem egyforma érték és normarendszerrel mér az egyén művészet és élet más-más területein, innen, hogy gyakori a kitűnő irodalmi ízlésűek gyenge képzőművészeti ízlése, a zenéhez magas fokon értők, vagy kitűnő irodalmárok elmaradott lakáskultúrája stb. S ugyanígy ellentmondásos, egyenlőtlen az ízlés rétegeknél, csoportoknál is.

4.

Teljes relativizmus tehát? Spontánul fejlődő, sok tényező hatására megfoghatatlanul alakuló, poliform képződmény az ízlés, befolyásolhatatlan, s megfoghatatlan? Éppen ellenkezőleg: a fentiekből az következik, hogy az ízlés alakítható, fejleszthető (és visszafejleszthető) egyéneknél éppúgy, mint csoportoknál. Alakítható a „direkt”, a tudatos tényező segítségével is, tehát közvetlen világnézeti, vagy esztétikai befolyással, de még inkább *közvetett* úton: a választék megteremtésével, a gazdasági életkörülmények alakításával, a „presztízs” tényezővel, a különféle irányú neveléssel. Alakítható, fejleszthető jó irányba; visszafejleszthető alacsony szintre; alakítható a közép-szer irányába is. Az a kérdés, ki tudjuk-e jelölni az irányt, amerre fejleszteni kellene.

5.

S itt érek el az egyik legnehezebb kérdéshez: mi a „szocialista ízlés” és mi a „szocialista közízlés”? Hogyan kapcsolható össze a jelző és a jelzett szó? Hogyan jellemezhető a „szocialista (egyéni) ízlés”? Nagyönis nehezen körvonalazható, éppen az „ízlés” bonyolult összetevői, sok ösztönös vagy mechanikussá vált eleme miatt.

A szocialista ízlés világnézet által erősebben befolyásolt; választásában, viszonyítási rendszerében nagyobb, elhatározó szerepe van a művek szocialista eszmeiségének, illetőleg annak a helynek, amelyet az egyes műalkotások a szocialista művelődés egészében elfoglalnak. (Ezt a megállapítást természetesen a maga teljes bonyolultságában kell érteni, a világnézet, eszmeiség művészi megjelenésének sajátosságait tekintetbe véve).

A szocialista ízlés tehát készséget mutat a totalitás igényt megvalósító művek befogadására, a világot a maga bonyolultságában megmutató nagy művekre, s ezeket előnyben részesíti, de ugyanakkor két irányban is nyitott: a harmonikus mellett nem veti el a diszharmónikusot, a groteszket. Főleg pedig: a szocialista ízlés nem valami „filoszos”, aszkétikus ízlés: tehát befogadja, magáévá teszi, magáénak vallja a „könnyebb”, a szórakoztatóbb műveket, értékeli és elfogadja a „pihentetőbb” művészi minőségeket is, a katarzis mellett nyitott a feloldásra-kikapcsolódásra is. A szocialista ízlés nem megállapodott, s konzervatív, kész és nyitott az új, művelődési anyag befogadására, s aktív továbbfejlesztésére. A szocialista ízlés nem bizonyos művekhez igazított kész szerkezet, nem állandó normák rendszere, még abban az értelemben sem, hogy a „nagy művek” sorának szerkezetéhez igazodik, inkább nyitott, értékelő és válogató képesség. Következik mindebből, hogy a szocialista ízlés támaszkodik bizonyos jelentős *műveltséganyagra, művelődési szintre* és feltételez bizonyos *készségeket*, képességeket (pl. a művek „dekódolására”, jelrendszerük megértésére stb.)

A szocialista ízlés tehát általában összhangban van a világnézettel, az erre épülő általános életesszéménnyel. Így válhatik az ízlés a tudat, mégpedig egyre inkább a teoretikus tudat részévé is, ezért beszélhetünk szocialista tudat és szocialista közízlés szoros kapcsolatáról; s ezért arról is, hogy a szocialista ízlés segítheti a tudatos elemeket, a világnézetet. A világnézeti-tudatos elemeket élettellivé, teljesebbé változtathatja; a tudatos cselekvést motiválja, színezi. Az értelmes, gazdag emberi élet kifejlesztéséhez járul hozzá a szocialista ízlés; „ember és környezete” megformálásában, az emberek közötti viszonyok alakításában, a közösségek működésének szabályozásában — a cselekvés, a társadalmi akció formáinak, stílusának kialakításában, hatékonyságának fokozásában jelentős a szerepe. A szocialista ízlés éppen a divat — sőt a technika, a termelés adta lehetőségek — átértelmezésében, megszűrésében fejtheti ki leghatásosabb tevékenységét. Annak a nehéz feladatnak megoldásában pedig (amelyről voltaképpen egész ülősszakunk szól), hogyan lehet az egyén kiteljesedéséhez szükséges értékek, javak birtoklását a közösség érdekeivel összhangba hozni — hogyan lehet *új típusú, mához méltó*, a technikai forradalomban érvényes *új közösségek* életmódját, létrehozni, megteremtteni — azaz a ma fejlett szocialista társadalma modelljét megformálni, a kifejlett szocialista ízlés sokat segíthet.

Valószínű persze, hogy az ízlés mindig is hordozni fog ösztönös, félig-tudatos, esetleges-alkalmi elemeket, a köznapi tudat szférájába tartozókat, de szocialista teoretikus tudat és ízlés közt csökkenteni lehet a távolságot.

6.

Meglehet, túlságosan is általános, túlságosan elvont eszménykép a „szocialista ízlés” fentebb vázolt képe. De talán olyan eszménykép, amelyhez viszonyíthatunk, amelyet meg lehet közelítenünk, amelyet kiformalódásában segítenünk lehet.

És a „szocialista közízlés”? Az eddigiek szerint az is szociológiai fogalom, jelezheti az elérendő átlagízlés szintjét, jelenthet általános ízlésirányt. Természetesen a szocialista közízlés is időben és térben módosul, más hagyományokra épülve, más nemzeti környezetben más árnyalatot kap. Egy-egy közösség, nemzet, ország szocialista közízlése mást szűr ki a művészi termékek sokaságából, másként alakítja, másként idomítja, másként használja fel a divatot.

A szocialista *közízlés* nem egyenlő tehát a szocialista országok közízlésével, azon belül a fent mondottak értelmében, még sok ízlésváltozat, ízlésfaj él egymás mellett. De nem azonos a szocialista közízlés egy réteg vagy osztály ízlésével sem, s ezt azért sem árt hangsúlyozni, mert ma vannak nálunk, akik egy-egy képzelt vagy valóságos osztály vagy réteg általános ízlését kiáltanák ki szocialista közízlés egyedüli példájának (pl. egy-egy a harmincas évek budapesti magaskultúráját őrző értelmiségi csoport, vagy a NÉKOSZ-mozgalom szokásait őrző félig paraszti, félig városi származású értelmiségi csoport ízlésnormáit tekintik *egyedül* szocialistának).

A szocialista közízlés nem osztályhoz kötött. Alapja a szocialista tulajdonviszonyokban, a szocialista társadalmi szerkezetben van, arra épül és azt befolyásolja. Rétegzett, de alapjában egységes, azaz nincs „alacsony” és „magas” változata. Sőt: a szocialista közízlésnek egyik jellegzetes sajátága éppen széleskörű volta, demokratikus jellege, ilyen szempontból ellentéte az „arisztokratikus” ízlés. Azaz: a szocialista közízlés gyűjtőfogalom is: széles skálája egyesít többféle ízléstípust, ízlésirányt. Részei tehát az „alacsonyabb” változatok is, állandó mozgásban a „magasabb” felé. Mint ahogy a szocialista egyéni ízlés sem csak a „nagy művek” befogadására képes, hanem a kapcsoló-szórakoztató művekére is — nemcsak a nagy képzőművészeti alkotásokat választja, hanem a környezetalakítás köznapibb tárgyait is —, úgy a szocialista közízlést is rétegzett-szélesnek kell elképzelnünk. Másfelől nézve a kérdést, úgy is fogalmazhatnánk: a szocialista közízlést a mindennapi élethez, tehát a szocialista társadalmi rend teremtette társadalmi berendezkedéshez, az életkörülményekhez való ésszerű alkalmazkodás, művészet és környezet célszerű együttesének kialakítására irányuló igény jellemzi.

Felvetődhetik a kérdés: miért „szocialista” az általunk vázolt egyéni és közízlés típus? Nem válik-e azonossá a korábbi fejlődés létrehozta legmagasabbrendű ízléssel? Kétségtelenül: a szocialista ízlés ideálrendszerébe, szabályozóiba beleépültek az emberiség kultúrájának és saját nemzetének művei, hagyományai, eszményei, normái — s ilyen szempontból a szocialista ízlés szocializmus előtti a kultúra legmagasabb szintjéről *indul*, abból táplálkozik. De csak indul, mert ez alaphoz a szocialista kultúra értékeit társítja; és ugyanakkor szélesebb, tágasabb elődjénél; az eszmei-világnézeti tényező pedig nagyobb, egyes területeken döntő szerephez jut a választásban, viszonyításban, és nemcsak múltbeli, hanem a jelen és a jövő műveinek vonatkozásában is szabályozó, szerepet tölt be.

A mai magyar szocialista közízlés — még valójában ki sem alakult, még körvonalai sem formálódott ki — lehetőség még. Lehetőség, és ennél fogva kötelesség is. A magyar szocialista közízlés még kifejlesztendő, megteremtendő, egy kidolgozandó tudatos program alapján. Úgy is mondhatnánk: modelljét kell megalkotnunk, amihez cselekedeteket, terveket igazítani kell. Természetesen: elsősorban a magyar szocialista *közműveltség* jövőjét kell megterveznünk, az ízlését ehhez idomítanunk. Ezt az ideálképet, modellt persze a realitásból kiindulva, a meglévő és a lappangó igényekre

építve kell megrajzolni — figyelembevéve mindazokat a változásokat is, amelyeket a mai technika az ízlés fejlesztésében nyújthat —. mint lehetőséget és mint veszélyt.

7.

Hadd következzenek tehát néhány megjegyzés, a teljesség minden igénye nélkül, a mai magyar közízlés néhány problémájáról, s a magyar szocialista közízlés lehetséges modelljéről. a) Milyen hagyományokból táplálkozik a mai magyar közízlés, milyen összetevői vannak? Ismét csak a teljesség igénye nélkül:

1. A valódi „népi” elem; (tehát amelynek ízlésideálja — magatartásban, zenében, szokásban, az 1890 körül kialakult paraszti életmód, életforma, folklór, ízlés) a maga eredetiségében, s egy ebből táplálkozó, erre építő értelmiségi ízlésforma, a „másodfokú népiesség”-é, amely az eredeti népi kincsből táplálkozik, de *Kodály és Bartók* átértelmezésében, vagy *Erdélyi, Sinka* átfogalmazásában, (ennek a „másodlagos népiesség”-nek is különféle rétegei vannak: időben és korban elválók — a legfrissebb talán egy, a NÉKOSZ mozgalom hagyományait integráló népi ízlésforma).

2. A „*Jókai*” névvel jelezhető ízlésváltozat, tehát a romantika, a szélsőséges helyzetek kedvelése, egy bizonyos elmaradott, a kulturális értékek választásában kevésbé fejlett ízlésváltozat. Ismeretes ennek rendkívül széles elterjedtsége.

3. Csaknem ugyanilyen széles elterjedtségű az a sok arculatú ízlésváltozat, amelyet leginkább „dzsentroid-kispolgári” eredetűnek, plasztikusabban talán „jegyző”-ízlésnek nevezhetnénk. Leglényegesebb vonása talán valami megkésztettség, a múlt század vége egy rétegízlésének hagyományát őrzi makacsul. A „teleháló”, a „magyar nóta”, az operett, mint kizárólagos hagyomány, a *Zsigray Julianna* nevével jelezhető irodalom jellemzik. „Városi-kispolgáribb” változata is van — ugyancsak eléggé jól körülírható ízlésformákkal. Meg kell még jegyeznünk, hogy ez ízlésforma által kedvelt művek egy része mára természetesen kezdi elveszteni eredeti osztály- vagy rétegjellegét, jellemző lehet a magyar nóta, amely napjainkra szinte „köznyelvivé” vált már.

4. Ugyancsak egyik összetevője mai ízlésünknek az, amelyet a „Munkásotthon kultúrája” címmel lehetne jellemezni (és amelynek egyik legjellegzetesebb hordozója *Veres Péter* volt). Irodalomban a századvégi naturalisták, *Zola* és *Gorkij*, a munkás és parasztlelet ábrázolói. általában realista, naturalista művek, az előszeretettel a tudományos munkák iránt, az agitatívabb művek (pl. szavaló kórusok), zenében a népdal és a mozgalmi dal kedvelése jellemzi, ugyanakkor elzárkózás bizonyos bonyolultabbnak tűnő művek elől.

5. És végül: az az ízlésforma, amit talán egy bizonyos értelmiségi, és kisebb számú művelt munkás ízlésének tekinthetünk. Erősen egyszerűsítünk, ha ezt az ízlésformát egyneműnek tekintjük, számtalan változata, formája van ennek is, de alapjában a *József Attila—Bartók—Thomas Mann*, „modern kifejező eszközökkel dolgozó film”, új építészet, modern lakásberendezés sarkpontokkal határozható meg.

Szinte felesleges hangsúlyozni: ez ízléstípusok egymással elegyedve, sajátos változatokat alkotva jelentkeznek.

b) E közízlésrétegekhez, amelyek kb. 1945—48-as állapotot jeleznek, az utóbbi húsz évben újabb elemek járultak. Talán nem beszélhetünk még kialakult újabb ízléstípusokról, inkább hatásokról, tényezőkről, beáramló művelődési anyagról, amelyek formálják, alakítják a közízlést. Ilyen elemek: a nem-

magyar, a külföldi, az európai, majd a világkultúra különféle elemei. Az időszak első felében a szovjet kultúra termékei áradnak be, másfél évtizede sok más irányból is érik hatások a közízlést. Kétségtelen ma már például, hogy a jazz, majd a beat zene különféle változatai behatoltak a magyar ízlésvilágba, integráns részeivé lettek, ugyanígy bizonyos újabb világirodalmi termékek is. „Magas” változatában kiformalódik tehát olyan ízléstípus, amely a zaklatottabb, hangosabb, szaggatottabb művek, benyomások iránt fogékonyabb, amely általában lázasan keresi az újat, a meglepőt, a felrázót. Habár csírájában, de nálunk is beszélhetünk már olyan ízlésváltozatról is, amely minden régit, hagyományost, múltat és félmúltat elvet, s csak a mindig jelenvalót választja, éli magáévá.

Nem szoktuk eléggé észrevenni, hogy a legkülönbözőbb területeken milyen jelentős eredménnyel jártak már az ízlés tudatos fejlesztésére irányuló változatos erőfeszítések. Pusztán a műveltségi anyag mennyiségi gyarapításával, a „fogyasztókhöz” való eljuttatásával megnőtt az ízlés fejlesztésének alapja, — de ezen túl, irodalomban, zenében, és a belső berendezés, ruhádivat területén is, az utolsó negyedszázad — sok lelkes kezdeménye, áldozatos ízlésfejlesztő, műveltséggyarapító, oktató és ismeretterjesztő tevékenység eredményét lehet észlelni. Ehhez járul az a hatás, amely aktívabb irányítás, szervezés nélkül közvetve vagy közvetlenül az újabb technikai vívmányok, elsősorban a városkép fejlesztése, az építészet, a belső berendezés, a ruházat felől érte a közízlést. Szinte észrevétlenül, de állandóan formálják, alakítják e hatások, másfajta formák, színharmóniák, vonalak együttesek igényét ébresztve fel.

S természetesen igen erős a tömegkommunikációs eszközök ízlésformáló, alakító hatása is. Mindenekelőtt persze a Televízióé, amely történelmileg rendkívül rövid idő alatt alakította, formálta a magyar közízlést. Talán még korai arról beszélni, hogy kialakult hatására egy ízlésfajta, vagy ízléstípus, de az biztos, hogy kezdi átformálni a régebbieket. Úgy is, hogy elegyíti, egyesíti, vegyíti a korábbi ízlésfajtákat — s ez nem feltétlenül negatív jelenség —, úgy is, hogy elsimítja, egyöntetűsíti, ellaposítja őket. Az is biztos, hogy a TV bizonyos inherens jellegzetességei: a vizualitás, az egyszerűsítés, a játékosítás, már határozott ízléstípus felé mutatnak.

Mint mondtuk, ma 1970-ben, az ízlés átváltozásának, átformálásának, újjáalakulásának korát éljük, s bár nem beszélhetünk még kialakult új ízléstípusokról, bizonyos folyamatokra, eredményekre és veszélyekre felfigyelhetünk. Így tanúi vagyunk az eddigi ízlésformák fellazulásának, egymásbajátságának, határaik elmosódásának. Ebből a szempontból talán a falusi és városi, paraszti és városi jellegű ízlésformák közeledése, egymást áthatása a legjellegzetesebb. Az ízlés bizonyos nyitottságáról is szólhatunk — az erős konzerváló jelleg mellett több jel mutat fokozódó nyíltságára. És felfigyelhetünk végül, anélkül, hogy végveszélyről kellene szólnunk, bizonyos egysíkúság, ellaposodás, „középrekerülés”, szimplifikálás veszélyeire is — s ez nemcsak a tömegkommunikációs eszközök hatásának, hanem a ma élete technikai és idő körülményeinek is következménye.

8.

A magyar szocialista közízlés jövődjével kapcsolatban egy kérdést kell feltennünk: vajon lesz-e ennek a magyar szocialista közízlésnek az általánostól elütő, nemzeti jellege? Már az, hogy az általánosan kívül milyen sajátos,

művelődési anyagra támaszkodik, mint beidegzésre és hagyományra, elütő jelleget kölcsönöz egy-egy közösség ízlésének. S ez a művelődés-, hagyomány- anyag idomít is — segít érvényrejuttatni a tendenciákat, másokat elnyom, háttérbe szorít —, kétségtelenül ezért is szólhatunk, „olasz”, vagy „orosz”, vagy „német” ízléstípusról, nagy közelítéssel, valóban érvényesek is ezek a megjelölések.

Ezért lehet sajátosan magyar ízléstípus is, amelyre ma is jellemző, hogy irodalmi téren általában jobban működik, biztosabban viszonyít, mint a képzőművészet terén. Persze, a művelődés-anyag gyarapításával, a „választék” nyújtásával mégoly hagyományosnak, sőt „öröknek” tűnő jellegzetességek is változtathatók, alakíthatók. A jövőben ezért a nemzeti jelleg nem az általunk megszokott ízlésformákhoz, hagyománysztereotípiákhoz fog kötődni. Várható például, hogy még tovább csökken a „falusi” és „városi” közti különbség, s ezzel az 1890-ben kialakult folklorisztikus-népies elem, illetőleg elvárás-szerkezet. A „nemzeti” jellegű ízlés általában nem bizonyos álnemzeti hagyományok iránti preferenciában fog megmutatkozni, hanem a hazai viszonyokból fakadó, ott teremtett művészet és a nem-honi állandó kölcsönhatása, egymást gazdagító befogadása fogja sajátossá formálni, szerkezetét tovább gazdagítani.

Valószínű, hogy a jövő szocialista közízlése az eddigiéknél szélesebb hatósugarú lesz, azaz: a művészet, az élet, a mindennapok több területén fejt ki hatásos viszonyító, értékelő, válogató működést. A jövő magyar szocialista ízlésének hordozója, reméljük s kívánjuk, nem csak irodalomban, hanem zenében, képzőművészetben, építészetben, a mindennapok kultúrájában lesz járatos.

9.

Befejezésül néhány teendőről:

a) szükség van az ízlésfajták, ízléstípusok, az ízlésszint további alapos tudományos vizsgálatára, felhasználva az eddigi kezdeményeket, továbbfejlesztve azokat. Különösen sürgősnek látszik az ízlésmechanizmus pszichológiai jellegű vizsgálata. Továbbmenve: elképzelhetők a kísérleti esztétikai körébe vágó egzakt, műszeres vizsgálatok, az ízlés, a percepció bizonyos fiziológiai jellemzőinek megállapítására;

b) mindenekfelett fontos lenne az ízlés, tágabban a jövő magyar szocialista kultúra modelljének kirajzolása — kulturális prognózis, kulturális jövő-kutatás formájában is. Az így megrajzolt modellhez kell igazítani az egyes lépéseket, és ezeket vállalni is kell.

c) Alapvető probléma: szocialista közízlés csak akkor formálódhat ki, ha van *miből* válogatni, ha van mit előnyben részesíteni, ha van mire támaszkodnia. Azaz: szellemileg és gazdaságilag is meg kell alapozni; művekkel, termékekkel.

Ezért: a modell megvalósításához bizonyos gazdasági-szervezeti intézkedések is szükségesek. A gazdasági kényszerítéssel való ízlésformálásnak már több országban ismerjük példáit (Meghatározott termékek gyártása a mindennapi élet területén, mások kizárása).

A gazdasági fejlesztés, építés ízlésformáló oldalainak fokozottabb, kötelező figyelembevételére lenne szükség, s a határozottabb, célratörőbb terjesztési propagandának, előadói munkának párosulnia kell népszerűtlenebbnek látszó korlátozó intézkedésekkel. Lényegében a *választék* fokozásáról, de korlátozott, *meghatározott keretek* közt történő fokozásáról kell beszélnünk.

d) Nem árt még egyszer hangsúlyozni, hogy a szocialista ízlés létrehozása lehetetlen olyan művészi alkotások nélkül, amelyekből válogathat, amelyek-

kel gazdagodhat. Ilyen szempontból is elválaszthatatlan az eredeti magyar szocialista kultúra kérdése a szocialista ízléstől.

e) A terjesztés, a befolyásolás, az ízlésformálás különféle társadalmi és morális eszközeit sem szabad elfelednünk. Utalhatunk itt a kritika funkciójára, a tömegkommunikációs eszközök szerepére, az ún. hangadók, tehát politikai, szellemi, gazdasági szempontból példaként szolgálók szerepére, a „presztízs” tényezőre. Ilyen szempontból tekintetbe kell vennünk a kulturális élet területén közvetlenül tevékenykedők szerepét (az ún. mikromiliót), valamint a kulturális értékek divatját, amely nemcsak sznobizmussá fajulhat, de egyik lendítő ereje is lehet a fejlődésnek, az ízlés formálásnak.

f) És legvégül: az ízlés fejlesztésében, a szocialista közízlés kiformálásában alapvető szerepe van nevelésnek és oktatásnak, s pedig iskolai, mind ún. iskolán kívüli formáiban. Ma érdeklődésünk középpontjába egyébként is egyre inkább iskola és ún. népművelés került: a szocialista közízlés fejlesztésének kérdése is ide torkollik.